

Ольга Берегова
(м. Дніпропетровськ, Україна)

ЕПІТЕТ ЯК ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ЗАСІБ ДЕКОДУВАННЯ РЕФЕРЕНТА

Статтю присвячено встановленню стилістичної специфіки іспанських народних загадок та з'ясовано їх статус як лінгвостилістичного феномену. Іспанську народну загадку досліджено як текстову категорію з певною стилістичною організацією, засоби якої кодують денотат. Йдеться про епітет як лексико-семантичний засіб декодування референта та форму стилістичного забарвлення; висвітлено принципи його класифікації та функціональну особливість у аналізованих текстах. Визначено, що епітет виступає одним з експресем, що сприяють пізнанню та структуруванню моделі світобачення в загадці.

Ключові слова: іспанська народна загадка, епітет, вторинна номінація, емотивно зарядженні одиниці, емотивно-експресивна функція, концептосфера,

Статья посвящена изучению стилистической специфики испанских народных загадок и определению их статуса как лингвостилистического феномена. Испанскую народную загадку исследовано как текстовую категорию с определенной стилистической организацией, средства которой кодируют денотат. Идет речь об эпитете как лексико-семантическом способе декодирования референта и форме стилистического оформления; определены принципы его классификации и функциональная особенность в анализируемых текстах. Определено, что эпитет выступает одним из экспресем, которые способствуют познанию и структуризации модели картины мира в загадке.

Ключевые слова: испанская народная загадка, эпитет, вторичная номінація, эмотивно заряженные единицы, эмотивно-экспрессивная функция, концептосфера.

The article deals with the singling out of stylistic character of Spanish folk riddle and their linguostylistic status. Spanish folk riddle has been analysed as a textual category with certain stylistic organization, the elements of which code the denotatum. The epithet is singled out as

lexical and semantic facility of decoding of referent and forms of the stylistic colouring; principles of its classification and functional feature are reflected exactly in analysed texts. It is determined that the epithet is one of expresses which deal with cognition and structuration of model of world in a riddle.

Key words: *Spanish folk riddle, epithet, secondary nomination, emotional units, emotional expressive function, concept sphere.*

Актуальність дослідження зумовлено чинниками, пов'язаними, насамперед, із сучасним етапом розвитку лінгвістики тексту, що передбачає висвітлення питань про жанрову своєрідність, лексико-семантичні особливості, функціональне призначення й лінгвокультурну значущість загадок як комунікативно-прагматичного репрезентанта іспанської ментальності. Лінгвостилістичний підхід спрямовано на вивчення синкретичних властивостей іспанської народної загадки з огляду на ті мовні механізми, які формують їхню структуру й визначають закономірності вербальної реалізації паремічної семантики.

Об'єктом дослідження є тексти іспанської народної загадки.

Предметом вивчення є лексико-семантичні особливості іспанської народної загадки.

Мета розвідки полягає у виявленні лексико-семантичних характеристик іспанської народної загадки у світлі дискусійних проблем енігматичної семасіології.

Матеріалом дослідження слугує авторська картотека, укладена методом суцільної вибірки з іспаномовних пареміологічних джерел (4500 одиниць із семи збірників: *Adivinanzas eróticas* (А. Гарсія); *Adivinanzas populares españolas (estudios y antología)* (П. Сеppільйо); *Colección de enigmas y adivinanzas en forma de diccionario* (Демофіло); *Adivinancero popular español, Adivinancero antológico español* (Дж. Гарфер, К. Фернандез); *Adivinanzas extremeñas* (П.Х. Родрігез); *Los mejores acertijos y adivinanzas* (Ф. Йарза) [15; 16; 17; 18; 19; 20; 22].

Наукова новизна роботи полягає в тому, що здійснено системний лінгвістичний аналіз іспанських народних загадок

шляхом зіставлення їх провідних лінгвостилістично зумовлених семантичних властивостей; визначено і простудійовано їх мовні й структурні особливості.

Загадки протягом багатьох століть відображали релігійні та міфологічні уявлення людей, світогляд та правила поведінки, інші культурні цінності минулого. Внаслідок того, що в них закладений глибокий загальнолюдський зміст, який виходить за рамки історичних епох, у яких вони створювалися, загадки набули естетичної та дидактичної цінності. Тематика загадок певною мірою залежить від усіх суспільних явищ і факторів. Людина прагне за допомогою фольклору висловити всю сукупність уявлень, які містяться в її розумі. Ця сукупність уявлень зафіксовано у словниковому складі кожної мови, і треба зауважити, що кожен народ має своє коло уявлень, притаманних лише представникам цієї мовної групи. Воно відрізняється від інших і має індивідуальні особливості. Ці розбіжності особливо помітні відносно естетичних та моральних оцінок світу. Неможливо звести до єдиного безперечного поняття все те, що люди розуміють під красою, лихом, добротою, любов'ю, добродійністю, скупістю, щедрістю тощо.

Показниками емотивності в корпусі іспанської загадки є «вплетені в текстову тканину емотивно заряджені слова, фрази або речення, які прямо або опосередковано вказують на характер авторських емоційних інтенцій, експліцитно виражених чи імпліцитно окреслених у тексті, і моделюють імовірне емоційне реагування читача на текстову дійсність, опредмечуючи фрагменти знань про світ, що є або стають емоціогенними. Такі текстові компоненти вирізняються в канві художнього тексту особливою знаковістю» [8, с. 6]. Серед знаків, що сприяють формуванню емотивної оцінки у читача художнього тексту, провідну роль відіграють тропи. До найпоширеніших емотивно «заряджених» тропів належать метафора, гіпербола, метонімія та епітет [13, с. 520], але в корпусі іспанської народної загадки також представлені такі експресеми: персоніфікація, перифраз, порівняння, гіпербола, синекдоха, градація, плеоназм, антитеза, літота, оксюморон та поліндром.

Один із основних шляхів пізнання та структурування моделі світобуття в загадці виявляється в дії тропеїчного механізму епітету. «Відповідно до загальноприйнятого визначення, епітет є стилістичним прийомом, який ґрунтується на взаємозв'язку емотивного і логічного значення в атрибутивному слові, словосполученні або реченні. У сучасному мовознавстві під епітетом розуміють експресивно-образне або емотивно-оцінне означення, яке відзначає суттєву для певного контексту рису об'єкта номінації з метою конкретизування уявлення про нього» [7, с. 26]. О. Веселовський уважає, що епітет є однобічним означенням слова, яке «або оновлює його номінальне значення, або посилює, підкреслює якусь характерну ознаку, відмітну властивість предмета» [4, с. 59].

Епітет використовується для характеристики об'єкта з метою показу авторського сприйняття та оцінювання певних рис цього об'єкта, приписуваних йому цим епітетом. На відміну від логічного означення, що є об'єктивним і не включає оцінку, вказуючи або описуючи властиві цьому предмету чи явищу риси, епітет обов'язково містить суб'єктивну оцінку відповідного факту [10, с. 157]. Таким чином, експресивно-оцінні характеристики становлять сутність епітета [2, с. 93].

Як відзначає І. Гальперін, епітет через свою синтаксично зумовлену функцію атрибута характеризує лише той об'єкт, до якого він належить. З огляду на це роль епітета в тексті може видаватися дуже незначною. Однак це уявлення є помилковим, тому що, будучи багаторазово повторюваним стилістичним прийомом, епітет є важливим чинником формування текстової модальності [5, с. 116]. При створенні загадки епітет є найуживанішим засобом формування закодованості об'єкта. Крім того, ряд епітетів має високу частоту вживання, у зв'язку з чим їх можна віднести до «ключових слів», що передають найхарактерніші ознаки енігмата.

Своєрідність епітетів у складі загадки полягає в тому, що «вони тут одночасно містять свою співвіднесеність як із реальним загаданим предметом, так і з реальною наочністю образу іносказання» [1, с. 106].

Мінімальний обсяг тексту загадок зумовлює використання виразних і смислових можливостей кожного слова. Епітети –

метафоричні прикметники – тут відіграють не лише і не стільки прикрашальну роль, скільки смислову. Роль епітета традиційно орнаментальна. Функціонально в тексті загадки епітет належить, як правило, до «другої», «уточнювальної», частини і містить інформацію-підказку про предмет відгадки. Синтаксична роль епітета в структурі речення – другорядна, визначальна. У тексті ж іспанської загадки, крім перелічених вище властивостей, епітет виступає в ролі головного члена речення загадки, у функції, що власне позначає загадуваний об'єкт. Іншими словами, епітет виявляється незалежно, самостійно, у функції метафори, організовуючи іншомовлення загаданого тексту.

Епітети належать до найбільш компактних компаративних тропів у тому сенсі, що виражаються порівняно невеликими синтаксичними структурами. Функції епітета виконують прикметники: *Largo larguero*, | ***gentil caballero***, | *los patos chiquitos* | *y el cuerpo ligero* {*La culebra*}.

На відміну від логічно-предметної інформації про денотат, епітет є емотивно забарвленим, виступаючи засобом вираження суб'єктивно-оцінного ставлення до об'єкта пізнання [3, с. 188], експлікуючи основні складові характеристики об'єкта загадування, усі визначення ознаки енігмата, внаслідок узуальності вживання, логічної, пояснювальної інформації про денотат: ***Una vieja tontiloca***, | *con las tripas en la boca* {*La guitarra*}.

Як правило, в пареміях при одному означуваному слові надається не більше як один епітет, що диктується необхідною стислістю висловів. На особливу увагу заслуговує опозиція епітетів «білий / чорний», характерна для всіх афористичних жанрів фольклору: *Rojo por dentro* | *y negro por fuera* {*Un cura jarto tomates*}.

Семантико-художні можливості цієї опозиційної пари дуже багаті. У деяких працях вони включені до номінативних опозиційних пар, що складаються з контекстуальних антонімів («*tierra – cielo*», «*mi nacimiento – voy a morir*», «*juventud – vejez*»), що веде до посилення виразності вислову. Колірна антитеза «білий/чорний» в загадці часто стає ключем до

відгадки, наприклад: *Su nacimiento fue negro, | su juventud blanca, | su vejez verde {La guaba}*. У цих загадках антитетичні епітети «чорний» і «білий» у поєднанні з однією і тією самою номінативною одиницею сприяють створенню контрастних образів.

Колірні епітети в загадках завжди містять конкретні відомості про колір загадуваного предмета. Зазвичай це предмети, колір, яких важко не відзначити, або ж це пара так чи інакше пов'язаних предметів, що володіють контрастними кольорами: *Verde fue mi nacimiento, | amarillo mi vivir | y ahora me visto de negro | sabiendo que voy a morir {Aceituna}*.

Таких кольорів небагато: червоний, чорний, білий, жовтий; зустрічається зелений, синій; коричневий і рожевий, наприклад: *Cien monjas en un castillo y todas visten de amarillo. {Abeja (ver también «avispas» y «naranjas»)}. Verde fue mi nacimiento, azulada fue mi flor, y tan alto fue el mi tallo, que al sacramento llegó. {Lino}. Con mi cara encarnada, mi ojo negro y mi traje verde al campo alegre. {Amapola}*

Намагаючись відгадати загадку, реципієнт бачить насамперед її колірну палітру. Остання не відрізняється нюансами відтінків: тут представлені основні кольори спектра, визначеність яких, відсутність напівтонів зумовлює однозначність «емотивно-експресивної функції колірних позначень» [3, с. 188].

Кольори є не просто хроматичними характеристиками, вони «викликають певні почуття, діючи символічно, іноді навіть автономно» [8, с. 22]. Колір, поряд із простором і часом, є елементом концепції світу [11, с. 24]. При створенні загадки автор орієнтується насамперед на психологічні й культурні конотації, що супроводжують той чи інший колір [12, с. 36]. Так, чорний, сірий, коричневий кольори, що входять до темної частини спектра, а також червоний колір, найчастіше асоційований із кров'ю, пов'язані з негативною оцінкою. Білий колір, так само як і яскраві кольори природи – синій, блакитний, зелений і жовтий, – супроводжуються позитивною оцінкою. Аналогічно тінь, темрява, морок, тьмяність, розмитість контурів, світло, що засліплює, стають символами

зла, тоді як освітленість, чіткість контурів, м'яке світло символізують добро, благо. Подібні конотації закріплені і за суміжними поняттями «брудний» (чорний, темний) – погано; «чистий» (білий, світлий) – добре.

У багатьох іспанських загадках підкреслюються маленькі розміри предмета (маленькі відносно образу загадки, але не загадуваного предмета, що допомагає знайти відгадку): *Cien monjas en un convento | y todas visten de negro {Hormigas}*.

Поряд з епітетом з означальною функцією в іспанській загадці існує типологічно схожий за характером, за роллю епітет-визначення. Такий епітет синтаксично прив'язаний до того, що означає, до образу вживання, хоча семантично він визначає предмет відгадки і функціонально пов'язаний із ним. Епітет визначає колір, форму, розмір предмета відгадування, несе оцінно-експресивне навантаження. Епітет – один із засобів створення комічного ефекту й одночасно носій інформації-підказки. Епітет, що визначає реальні властивості предмета відгадки в поєднанні з образом уподібнення, може утворювати несподівані поєднання [9, с. 41].

Отже, епітет виступає як один із продуктивних тропеїчних способів. Зазначений троп формує та визначає структуру загадки, яка ґрунтується на асоціативно-образних конотаціях як результаті аналогового зіставлення різних поняттєвих сфер людської свідомості. У текстах іспанської народної загадки епітет виступає одним із шляхів репрезентації переосмислення світу, а отже, одним із ключів проникнення дослідника до образної структури загадки. Цей процес передбачає лімітування інформаційного змісту, містячи вказівку на один із його складових компонентів, які безпосередньо пов'язані. Досліджувана тема відкриває перспективи для подальшого аналізу загадки в дискурсивно-когнітивному аспекті. Цікавим видається зіставний аналіз тексту загадки в межах різних мовних культур, наприклад. Іспанської, італійської, аргентинської, мексиканської та української. Таке дослідження дало б змогу зробити певний внесок у розуміння процесів існування національного образу світу, розширити знання про мову як про специфічний простір національної своєрідності, та, у свою чергу, глибше проникнути в сутність окремої мови.

Література

1. Аникин В.П. Эпитет в загадках / Владимир Прокопьевич Аникин // Эпитет в русском народном творчестве. – М. : Издательство Московского университета, 1980. – С. 104–119.
2. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования) / Ирина Владимировна Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
3. Бабій І. Колірне означення як ситуаційний конкретизатор / І. Бабій // Актуальні проблеми менталінгвістики, 1999. – С. 188–190.
4. Веселовский А.Н. Историческая поэтика / Александр Николаевич Веселовский. – М. : Высшая школа, 1989. – 405 с.
5. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М. : УРСС Эдиториал, 2008. – 144 с.
6. Гладь С.В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале современной англоязычной прозы) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Светлана Викторовна Гладь. – К., 2000. – 20 с.
7. Ивченков В.И. Лингвостилистика тропов Юрия Казакова / Виктор Иванович Ивченков. – Минск : УП Ред. науч.-метод. журнал «Пачатковая школа», 2002. – 112 с.
8. Капранов О.П. Взаємодія словотвірних метонімії та метафори у теорії «концептуальної інтеграції» (на матеріалі похідних іменників німецької мови) / О.П. Капронов // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. – Серія «Філологія», 2002. – Вип. 6. – С. 182–188.
9. Кравцов Н.И. Русское устное народное творчество : учебник [для филологических специальностей университетов] / Н.И. Кравцов, С.Г. Лазутин. – М. : Высшая школа, 1983. – 448 с.
10. Никитина С.Е. Экспериментальный системный толковый словарь стилистических терминов : принципы составления и избранные словарные статьи / Серафима

Евгеньевна Никитина, Наталия Владимировна Васильева. – М. : Рос. академия наук, Институт языкознания, 1996. – 172 с.

11. Поляков М.Я. Вопросы эстетики и художественной семантики / Марк Яковлевич Поляков. – М. : Советский писатель, 1978. – 448 с.

12. Тодоров Ц. Семиотика литературы / Ц. Тодоров ; [пер. с фр.] // Семиотика. – 1983. – С. 350–354.

13. Тонквист Г. Аспекты цвета. Что они значат и как могут быть использованы / Г. Тонквист // Проблемы цвета в психологии. – 1993. – С. 5–53.

14. Barcelona A. On defining as a conceptual mapping / A. Barcelona // Abstracts of the 6th International Cognitive Linguistics Conference. – Stockholm, Sweden, 1999. – P. 58.

15. Cerillo P.C. Adivinanzas populares españolas (estudios y antología) / P.C. Pedro Cerillo. – Cuenca & Ediciones de la Unersidad deCastilla-La Mancha, 2000. – 226 p.

16. Demófilo. Colección de enigmas y adivinanzas en forma de diccionario [Электронный ресурс] / Eugenio de Torres y Cía. – Sevilla, 1880. – Режим доступа : [tp://www.los-poetas.com/a/mach.htm](http://www.los-poetas.com/a/mach.htm)

17. García A.M. Adivinanzas eróticas / Anghel Morales García. – España : Ediciones idea, 2008. – 130 p.

18. Gárfer J.L. Adivinancero popular español / José Luis Gárfer, Concha Fernández. – Madrid : Taurus, 1983. – Vol. 2. – 275 p.

19. Gárfer J.L. Adivinancero antológico espanol / José Luis Gárfer, Fernández Concha. – Madrid : Ediciones del Prado, 1994. – 344 p.

20. Rodríguez P.J. Adivinanzas extremeñas / Rodríguez Pastor Juan, Alonso Sánchez Eva, Ortiz Balaguer Carlos // Saber Popular. – Badajoz : Fregenal de la Sierra, 2002. – Núm. 18. – 539 p.

21. Ruiz de Mendoza F. J. Metaphor and metonymy in interaction / F.J. Ruiz de Mendoza // Abstracts of the 6th International Cognitive Linguistics Conference. – Stockholm, Sweden, 1999. – P. 115.

22. Yarza F.C. Los mejores acertijos y adivinanzas / F.C. Yarza, M.J. Llorenes. – Madrid : A.L. Mateos, 1991. – 345 p.

Статтю рекомендовано до друку кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри іноземної філології і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
Скляренко О.Б.

Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2015 року

УДК 811.111'23

Наталія Борисова
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

ПРИЙОМ КОМПЕНСАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕКЛАДУ КАЛАМБУРІВ

У статті розглядається проблема перекладу каламбуру. Зазначено, що компенсацією називається такий спосіб перекладу, при якому елементи змісту оригіналу, що були втрачені при перекладі, передаються в тексті іншим чином для компенсації семантичної втрати. Наголошується, що в перекладацькій практиці використовуються три види компенсації: компенсація аналогічним прийомом, компенсація іншими прийомами (часткова компенсація) і суцільна компенсація. Звертається увага на подальше вивчення засобів і прийомів відтворення у перекладі не лише каламбуру, а й інших компонентів передачі гумористичного та сатиричного у художньому тексті.

Ключові слова: *переклад, каламбур, компенсація, зміст оригіналу, перекладацька практика, компенсація аналогічним прийомом, часткова компенсація, суцільна компенсація.*

В статтє рассматривается проблема перевода каламбура. Отмечено, что компенсацией называется такой способ перевода, при котором элементы содержания оригинала, которые были потеряны при переводе, передаются в тексте другим способом для компенсации семантической потери. Акцентируется, что в переводческой практике используются три вида компенсации: